

Tashkent State University of Economics

JOURNAL OF INTERNATIONAL FINANCE AND ACCOUNTING

ISSN
2181-1016

IFRS 9 SHAROITIDA BOSHQARUV HISOB ETIKASI VA KREDIT RISKLARINI BAHOLASH: IPOTEKA BANK MISOLIDA

Samaroxonov Asqarxon Jamolxon o'g'li

*Toshkent to'qimachilik va yengil sanoat instituti Buxgalteriya hisobi va marketing kafedrası
doktoranti, International School of Finance Technology and Science instituti o'qituvchisi*

E-mail: samarokhonova@gmail.com

Boboyorova Sevinch Baxtiyor qizi

International School of Finance Technology and Science instituti bitiruvchisi

E-mail: sevinchboboyorova609@gmail.com

0009-0006-7409-9324

MANAGEMENT ACCOUNTING ETHICS AND CREDIT RISK ASSESSMENT UNDER IFRS 9: A CASE STUDY OF IPOTEKA BANK

Asqarxon Jamolxon o'g'li Samaroxonov

*Doctoral Student, Department of Accounting and Marketing, Tashkent Institute of Textile and
Light Industry;*

Lecturer, International School of Finance Technology and Science Institute

E-mail: samarokhonova@gmail.com

Sevinch Baxtiyor qizi Boboyorova

Graduate, International School of Finance Technology and Science Institute

E-mail: sevinchboboyorova609@gmail.com

0009-0006-7409-9324

Annotatsiya: Quyidagi maqolada O'zbekistonda banklardagi boshqaruv etikasi va kredit risklarini baholash va bu jarayonda IFRS 9 standartining ahamiyati ko'rsatilgan. Hamda xalqaro moliya hisoboti standarti (IFRS 9) talablari asosida kredit risklarini baholash jarayonida boshqaruv hisobi xodimlari va menejmentning etik mas'uliyati tahlil qilinadi. Tadqiqot obyekti sifatida O'zbekistondagi yirik tijorat banklaridan biri, Ipoteka Bank OTP Group tanlab olindi va uning 2024-2025-yillardagi moliyaviy natijalari, "Ernst & Young" auditorlik tashkiloti tomonidan o'tkazilgan audit amaliyoti misolida etik dilemmalar ko'rib chiqiladi.

Kalit so'zlar: IFRS 9, Boshqaruv hisobi, Etika, O'zbekiston, Bank, Ipoteka

bank, Xalqaro moliya hisoboti standartlari, OTP Group, Ernst & Young.

Abstract: This article examines management ethics in the banking sector of Uzbekistan, the assessment of credit risk, and the importance of IFRS 9 in this process. It also analyzes the ethical responsibilities of management accounting professionals and bank management in assessing credit risk in accordance with the requirements of the International Financial Reporting Standard (IFRS 9). As the research object, one of the largest commercial banks in Uzbekistan, **Ipoteka Bank OTP Group**, was selected. Ethical dilemmas are examined based on the bank's financial performance for 2024-2025 and the audit practices conducted by **Ernst & Young**, highlighting ethical

challenges in financial reporting and credit risk assessment.

Keywords: *IFRS 9, management accounting, ethics, Uzbekistan, banking, Ipoteka Bank OTP Group, International Financial Reporting Standards, Ernst & Young, credit risk.*

KIRISH

Bugungi kunda O'zbekiston bank tizimida amalga oshirilayotgan islohotlarning muhim yo'nalishlaridan biri xalqaro moliyaviy hisobot standartlariga (IFRS) bosqichma-bosqich o'tish hisoblanadi. Mazkur jarayon banklarning moliyaviy hisobotlarini xalqaro talablarga moslashtirish, moliyaviy axborotning shaffofligi va ishonchliligini oshirish hamda xorijiy investorlar, xalqaro moliya institutlari va tartibga soluvchi organlar uchun taqqoslanadigan moliyaviy ma'lumotlarni taqdim etishga xizmat qiladi. Shu bilan birga, IFRS standartlarini amaliyotga joriy etish banklarning korporativ boshqaruv tizimini takomillashtirish, ichki nazorat mexanizmlarini mustahkamlash va risklarni samarali boshqarish imkoniyatlarini kengaytiradi.

Bank faoliyati yuqori darajadagi tavakkalchilik bilan bog'liq bo'lganligi sababli kredit risklarini to'g'ri baholash bank barqarorligini ta'minlovchi asosiy omillardan biri hisoblanadi. Ayniqsa, xalqaro moliyaviy hisobot standarti **IFRS 9 "Financial Instruments"** kredit risklarini baholashda yangi yondashuvni joriy etib, yuzaga kelishi mumkin bo'lgan yo'qotishlarni oldindan prognoz qilish va ular uchun zaxira shakllantirishni talab qiladi. Avvalgi yondashuvda zararlar faqat sodir bo'lgandan keyin e'tirof etilgan bo'lsa, IFRS 9 doirasida banklar kutilayotgan kredit yo'qotishlari (Expected Credit Loss - ECL) modelidan foydalanadilar. Ushbu model kredit portfelidagi ehtimoliy tavakkalchiliklarni

erta aniqlash, ularni baholash va moliyaviy hisobotlarda haqqoniy aks ettirish imkonini beradi.

IFRS 9 standartining joriy etilishi banklarda nafaqat buxgalteriya hisobi tizimiga, balki boshqaruv hisobi, ichki audit, risk-menejment va strategik rejalashtirish jarayonlariga ham sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda. Kredit portfelining sifati, mijozlarning to'lov qobiliyati, makroiqtisodiy ko'rsatkichlar va bozor sharoitlaridagi o'zgarishlar asosida ehtimoliy zararlarni hisoblash bank rahbariyatidan yuqori darajadagi kasbiy bilim, analitik yondashuv va mas'uliyatni talab etadi. Shu sababli kredit risklarini baholash jarayonida qo'llaniladigan ma'lumotlarning aniqligi, to'liqligi va xolisligi bankning moliyaviy natijalariga bevosita ta'sir ko'rsatadi.

Banklarda boshqaruv hisobi faqat moliyaviy ko'rsatkichlarni hisoblash yoki hisobot tayyorlash bilan cheklanmaydi. Uning asosiy vazifasi rahbariyatni tezkor va asosli boshqaruv qarorlarini qabul qilish uchun zarur bo'lgan ichki axborot bilan ta'minlashdan iborat. Kredit siyosatini ishlab chiqish, kredit limitlarini belgilash, xarajatlarni optimallashtirish, foydalilik darajasini tahlil qilish, likvidlikni boshqarish, investitsiya loyihalarini baholash hamda strategik rivojlanish rejasini ishlab chiqishda boshqaruv hisobi ma'lumotlari muhim ahamiyatga ega. Agar ushbu ma'lumotlar noto'g'ri yoki ataylab buzib ko'rsatilsa, qabul qilinadigan boshqaruv qarorlari ham samarasiz bo'lishi, natijada bankning moliyaviy barqarorligi va obro'siga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin.

Shu nuqtai nazardan boshqaruv etikasi bank faoliyatining ajralmas qismi hisoblanadi. Boshqaruv hisobi xodimlari, risk-menejerlar, ichki auditorlar va yuqori rahbariyat moliyaviy axborotni tayyorlash hamda taqdim etishda halollik, xolislik,

professional kompetentlik, maxfiylik va javobgarlik tamoyillariga qat'iy amal qilishlari lozim. Ayniqsa, kredit risklarini baholashda subyektiv yondashuv, foydani sun'iy ravishda oshirish yoki zararlarni yashirish kabi holatlar nafaqat moliyaviy hisobotlarning ishonchliligini pasaytiradi, balki investorlar, kreditorlar va boshqa manfaatdor tomonlarning manfaatlariga ham zarar yetkazishi mumkin.

So'nggi yillarda O'zbekiston Respublikasi bank tizimida xalqaro standartlarni joriy etish, korporativ boshqaruvni rivojlantirish hamda bank nazoratini kuchaytirishga qaratilgan qator islohotlar amalga oshirilmoqda. Bu islohotlar doirasida tijorat banklarida IFRS asosida moliyaviy hisobotlarni tayyorlash, mustaqil tashqi auditdan o'tish va zamonaviy risklarni boshqarish tizimlarini shakllantirish ustuvor vazifalardan biri sifatida belgilanmoqda. Mazkur o'zgarishlar banklarning xalqaro moliya bozorlariga integratsiyalashuvi, investitsion jozibadorligini oshirish va moliyaviy barqarorligini mustahkamlashga xizmat qiladi.

Mazkur tadqiqotda O'zbekistonning yirik tijorat banklaridan biri bo'lgan **Ipoteka Bank OTP Group** misolida IFRS 9 standarti asosida kredit risklarini baholash amaliyoti, boshqaruv hisobi xodimlari va menejmentning etik mas'uliyati hamda mustaqil auditorlik tashkiloti **Ernst & Young** tomonidan amalga oshirilgan audit natijalari asosida yuzaga keladigan etik masalalar tahlil qilinadi. Tadqiqot natijalari banklarda boshqaruv hisobi sifati va etik tamoyillarga rioya etish darajasi moliyaviy hisobotlarning ishonchliligi hamda bank faoliyatining barqarorligini ta'minlashda muhim omil ekanligini yoritishga xizmat qiladi.

ADABIYOTLAR TAHLILI

So'nggi yillarda banklarda kredit risklarini baholash, boshqaruv etikasi va xalqaro moliyaviy hisobot standartlarini qo'llash bo'yicha ilmiy tadqiqotlar sezilarli darajada kengaydi. Ayniqsa, IFRS 9 standartining amaliyotga joriy etilishi kredit risklarini boshqarish tizimiga, boshqaruv hisobi sifatiga va banklarning moliyaviy barqarorligiga ta'siri xalqaro va mahalliy olimlar tomonidan keng o'rganilmoqda.

Xalqaro moliyaviy hisobot standartlari bo'yicha olib borilgan tadqiqotlarda IFRS 9 standartining asosiy maqsadi moliyaviy aktivlar bo'yicha kutilayotgan kredit yo'qotishlari (Expected Credit Loss - ECL) modelini qo'llash orqali banklarning kredit risklarini yanada aniq va o'z vaqtida baholashdan iborat ekanligi ta'kidlanadi. Mazkur yondashuv banklarning moliyaviy hisobotlarida tavakkalchilikni real holatga yaqin aks ettirish imkonini beradi hamda investorlar va boshqa manfaatdor tomonlar uchun axborotning ishonchliligini oshiradi [1].

IFRS Foundation tomonidan e'lon qilingan metodik tavsiyalarda kredit riskining sezilarli darajada oshishini aniqlash, ehtimoliy zararlarni baholashda makroiqtisodiy omillarni hisobga olish va professional mulohazadan foydalanish standartning eng muhim jihatlari sifatida qayd etilgan. Shu sababli kredit risklarini baholash jarayonida boshqaruv xodimlarining kasbiy malakasi va etik tamoyillarga amal qilishi muhim ahamiyat kasb etadi [2].

Boshqaruv etikasi masalalari bo'yicha olib borilgan ilmiy izlanishlarda buxgalterlar va boshqaruv hisobi mutaxassislarining faoliyati halollik, xolislik, kasbiy kompetentlik, maxfiylik hamda professional xulq-atvor tamoyillariga asoslanishi lozimligi ta'kidlangan. Xususan, Xalqaro

Buxgalterlar Federatsiyasi (IFAC) tomonidan ishlab chiqilgan Kasbiy buxgalterlar etikasi kodeksida moliyaviy hisobotlarni tayyorlash jarayonida manfaatlar to'qnashuvi, rahbariyat bosimi yoki subyektiv qarorlar moliyaviy axborotning ishonchliligiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkinligi qayd etilgan [3].

Bank boshqaruvi bo'yicha zamonaviy tadqiqotlarda korporativ boshqaruv sifati bilan kredit portfeli sifati o'rtasida bevosita bog'liqlik mavjudligi isbotlangan. Kuchli ichki nazorat tizimi, mustaqil audit va samarali risk-menejment kredit risklarini kamaytirish hamda banklarning moliyaviy barqarorligini ta'minlashda muhim omillar hisoblanadi [4].

O'zbekiston Respublikasida ham bank tizimini xalqaro standartlarga moslashtirish bo'yicha keng ko'lamli islohotlar amalga oshirilmoqda. Markaziy bank tomonidan tijorat banklarida IFRS standartlarini joriy etish, korporativ boshqaruvni takomillashtirish va risklarni boshqarish tizimini rivojlantirishga qaratilgan normativ-huquqiy hujjatlar qabul qilingan. Ushbu islohotlar banklarning xalqaro moliya bozorlariga integratsiyalashuvi va xorijiy investitsiyalarni jalb etish imkoniyatlarini kengaytirishga xizmat qilmoqda [5].

Shuningdek, yirik auditorlik kompaniyalari, jumladan Ernst & Young (EY) tomonidan tayyorlangan tahliliy hisobotlarda IFRS 9 ni qo'llash jarayonida banklar duch kelayotgan asosiy muammolar sifatida ma'lumotlar sifati, statistik modellarni yaratish, makroiqtisodiy prognozlardan foydalanish va menejmentning professional mulohazasiga yuqori darajada bog'liqlik ko'rsatib o'tilgan. Mazkur omillar kredit risklarini baholash natijalariga sezilarli ta'sir ko'rsatishi sababli ichki nazorat va

etik tamoyillarga rioya qilish yanada dolzarb masalaga aylanmoqda [6].

Ilmiy adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, mavjud tadqiqotlarning aksariyati IFRS 9 standartining texnik jihatlar va kredit risklarini hisoblash metodologiyasiga bag'ishlangan. Biroq kredit risklarini baholash jarayonida boshqaruv hisobi xodimlari va menejmentning etik mas'uliyati, ayniqsa O'zbekiston tijorat banklari misolida yetarli darajada tadqiq etilmagan. Shu bois mazkur tadqiqotda Ipoteka Bank OTP Group misolida IFRS 9 standartini qo'llash amaliyoti, kredit risklarini baholashdagi boshqaruv etikasi hamda mustaqil auditning ahamiyati kompleks tarzda tahlil qilinadi.

METODOLOGIYA

Mazkur tadqiqotda ilmiy tahlil, taqqoslash, umumlashtirish va amaliy holatni o'rganish usullaridan foydalanildi. Tadqiqot obyekti sifatida Ipoteka Bank OTP Groupning 2024-2025-yillardagi moliyaviy hisobotlari va IFRS 9 standarti asosida kredit risklarini baholash amaliyoti tanlandi. Shuningdek, bankning mustaqil audit natijalari hamda xalqaro va milliy me'yoriy hujjatlar tahlil qilindi. Olingan ma'lumotlar asosida boshqaruv etikasi va kredit risklarini baholash jarayonidagi o'zaro bog'liqlik baholandi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Boshqaruv hisobi etikasi tushunchasi moliyaviy va nomoliyaviy ma'lumotlarni rahbariyatga to'g'ri, xolis va yashirmasdan yetkazishni ifodalaydi. Bu ayniqsa bank faoliyatida juda muhim. Chunki kredit portfeli, muammoli kreditlar va zaxiralar bo'yicha noto'g'ri axborot berilishi, boshqaruv qarorlarining sifatsiz bo'lishiga sabab bo'lishi mumkin. IFRS 9 standartida banklarga qo'yiladigan talab, kreditlarning kelajakdagi qaytmaslik xavfini oldindan baholashdir. Bu esa bankning foydasi yuqori ko'rinsa ham,

kredit sifati va risklar alohida tahlil qilinishi kerak ekanligini bildiradi. Agar banklarda faqat foyda, aktivlar va o'sish ko'rsatkichlari bayon qilinib, lekin kredit risklari yetarlicha shaffof bo'lmasa, bu boshqaruv qarorlariga salbiy ta'sir ko'rsatadi.

Bu mavzuni Ipoteka bank misolida ko'radigan bo'lsak yana qiziqarli bo'ladi. Bank OTP Group bilan bog'liq transformatsiya jarayonidan o'tdi. Natijada xalqaro standartlar asosida kredit portfelini qayta baholash zarurati yuzaga keldi. Bu holatdan ma'lum bo'ladiki, banklarda moliyaviy ko'rsatkichlarni baholash faqat texnik hisob-kitob jarayoni emas, balki etik yondashuv ham talab qilinadi. Masalan, bank 2024-yilda foyda, ROE va ROA kabi ko'rsatkichlarda tiklanish namoyon qilgan bo'lsada, bu natijalarni kredit sifati, Stage 3 kreditlar va muammoli qarzlar bilan birga ko'rib chiqish kerak. Chunki ko'rsatkichlardagi yuqori foyda bankning to'liq barqaror holatda ekanini anglatmaydi [8]. Agar kredit risklarida o'sish kuzatilayotgan bo'lsa, rahbariyat bundan o'z vaqtida xabar topishi va zarur choralarni ko'rishi kerak bo'ladi.

Ichki hisobotlarda faqat ijobiy ko'rsatkichlarni yoritish, salbiy yoki xavfli jihatlarni yetarlicha ochiqalmaslik orqali etik muammolar yuzaga keladi va bu rahbariyatning noto'g'ri qaror chiqarishiga sabab bo'lishi mumkin.

IFRS 9 nima uchun muhim?

2018-yil 1-yanvardan boshlab kuchga kirgan IFRS 9 "Moliyaviy

instrumentlar" standarti bank va moliya institutlari uchun moliyaviy hisobot tayyorlashning yangi falsafasi joriy etilishiga asos bo'ldi. Avvalgi, IAS 39 standarti "yuzaga kelgan zarar" (incurred loss) modeliga asoslangan bo'lib, unga ko'ra kredit zaxiralari qachonki zarar belgilari faqat real ravishda paydo bo'lgandan keyin shakllantirilardi. Bu modelning jiddiy kamchiligi 2008-yilgi global moliyaviy inqiroz davrida yuzaga chiqdi. "Ishonchli dalil" topilmaguncha banklar zararlarni tan olishmadi, zaxiralarni esa juda kech va kam hajmda shakllantirishdi [9]. IFRS 9 standartining asosiy tamoyili, kutilayotgan kredit yo'qotishlari (Expected Credit Loss, ECL) modeliga o'tish bo'lib, bu avvalgi "yuzaga kelgan zarar" (incurred loss) yondashuvidan farqli o'laroq, kreditlar bo'yicha zararlarni kelajakka yo'naltirilgan (forward-looking) makroiqtisodiy bashoratlar asosida oldindan tan olishni talab qiladi [10].

IFRS 9ning ahamiyati quyidagilarda namoyon bo'ladi:

- Moliyaviy barqarorlik.

ECL modeli bank tizimida tizimli risklarni erta aniqlash va zaxiralarni oldindan shakllantirish imkonini beradi, bu global moliyaviy inqirozlar tajribasidan kelib chiqqan zaruriy chora hisoblanadi.

- Shaffoflik va investorlar ishonchi.

Standart aktivlarni uch bosqichli tasniflash tizimini joriy etadi, bu esa kredit portfelining sifati haqida real vaqt rejimida axborot beradi.

Bosqich	Kredit holati	Zaxira (ECL) hisoblash usuli
1-bosqich	Kredit sifati yaxshi, riski sezilarli oshmagan	12 oylik kutilayotgan zarar (12-month ECL)
2-bosqich	Kredit riski sezilarli darajada oshgan, ammo defolt yo'q	Butun muddat davomidagi kutilayotgan zarar (Lifetime ECL)
3-bosqich	Kredit qiymatsizlangan (defolt yuzaga kelgan)	Lifetime ECL, foiz daromadi sof balans asosida hisoblanadi

- Boshqaruv qarorlariga ta'siri.
ECLni hisoblash subyektiv bashoratlar, makroiqtisodiy stsenariylar va ekspert mulohazalariga (expert judgment) tayanadi, bu esa boshqaruv hisobi etikasi masalasini dolzarb qiladi, chunki raqamlar ortida inson qarori turadi. Shu sababli IFRS 9 nafaqat texnik buxgalteriya standarti, balki bank menejmenti va moliyaviy hisobot tuzuvchilarning professional mas'uliyatini sinovdan o'tkazadigan institutsional mexanizm sifatida qoraladi [11].

Boshqaruv hisobi etikasi nima?

Boshqaruv hisobi (management accounting) tashkilot ichki qarorlarini qo'llab-quvvatlash uchun moliyaviy va nomoliyaviy ma'lumotlarni yig'ish, tahlil qilish va taqdim etish faoliyatidir. Boshqaruv hisobi etikasi esa ushbu jarayonda halollik, ob'ektivlik, mas'uliyat va professional malakaviy kompetentsiyaga rioya qilish tamoyillarini anglatadi.

Boshqaruv hisobi etikasi deganda quyidagi tamoyillarga rioya qilish tushuniladi:

- Halollik (Integrity) - ma'lumotlarni xolis, real holatga mos tarzda taqdim etish, manfaatlar to'qnashuvidan qochish.

- Obyektivlik (Objectivity) - baholashlarni shaxsiy yoki tashkiliy manfaatlardan kelib chiqib emas, balki dalillar va metodologiyaga asoslangan tarzda amalga oshirish.
- Professional malaka va ehtiyotkorlik (Competence) - ECL modellarini, makroiqtisodiy stsenariylarni va statistik usullarni to'g'ri tushunish va qo'llash.
- Maxfiylik (Confidentiality) - mijozlar va bank haqidagi ichki ma'lumotlarni shaxsiy manfaat yoki uchinchi shaxslar uchun ishlatmaslik.

Ipoteka Bank misolida asosiy holat

OTP Group 2024-yil uchun moliyaviy natijalarni taqdim etdi, unda Ipoteka bank OTP Group bankining hissasi quyidagi ko'rsatkichlarda aks ettirilgan:

Ipoteka bank OTP Group, O'zbekistondagi eng yirik chakana banklaridan biri va umumiy aktivlar bo'yicha bozor ulushi qariyb 7 foizni tashkil etuvchi beshinchi yirik moliyaviy institut, 2024-yil yakunlari bo'yicha MHXS asosidagi moliyaviy natijalarini e'lon qildi. Bank barqaror operatsion faoliyat, daromadlarning o'sishi, shuningdek, moliyalashtirish tuzilmasi va risklarni boshqarish samaradorligi tufayli

yuqori daromadlilikka erishdi [12].

Asosiy moliyaviy ko'rsatkichlar:

- Jami aktivlarning yillik o'sishi: +17%

- Umumiy kapitalning yillik o'sishi: +35%

- Soliqdan keyingi sof foyda: 1,837 trillion so'm (145 million AQSH dollariga ekvivalent)

- Xarajat/daromad nisbati (CIR): 38%

- Risk qiymati (COR): 1,16%

- Xususiy kapital rentabelligi (ROE): 30,4%

- Aktivlar rentabelligi (ROA): 4,0%

Ushbu natijalar Ipoteka bank OTP Group'ning xalqaro OTP Group bank guruhi tarkibiga muvaffaqiyatli qo'shilganligini, bankning mustahkam operatsion boshqaruv tizimi hamda biznes strategiyasining samaradorligini tasdiqlaydi. Bank faoliyatining rivojlanishi yuqori malakali professional boshqaruv, xarajatlarni optimallashtirish va moliyaviy barqarorlikni ta'minlash strategiyasiga asoslangan.

2025-yil Ipoteka bank OTP Group uchun barqaror o'sish va kuchli moliyaviy natijalar yili bo'ldi. Yil yakunlariga ko'ra, bankning sof foydasi 1 763 mlrd so'mni tashkil etdi. Xususiy kapital rentabelligi (ROE) 22,4% ga, aktivlar rentabelligi (ROA) esa 3,5% ga yetdi. Moliyaviy ko'rsatkichlar bankning kundalik faoliyati natijalarini aks ettiradi va bank kapital, aktivlar hamda risklarni qanchalik samarali boshqarayotganini baholash imkonini beradi [13].

Etik muammo qayerda paydo bo'ladi?

IFRS 9 modelining tabiati uning kelajakka yo'naltirilganligi va sub'ektiv bashoratlarga tayanishi, bir qator etik xavf nuqtalarini keltirib chiqaradi:

- Menejment bosimi va zaxiralarni manipulyatsiya qilish xavfi.

Ipoteka Bank misolida 2024-yil 1-chorak natijalari buni yaqqol ko'rsatadi: 2024-yil 1-chorakda operatsion foyda 39% o'sgan bo'lsa-da, sof buxgalteriya foydasi keskin pasayib, atigi 3,6 milliard so'mni tashkil etdi (2023-yil 1-chorakdagi 374 milliard so'mga nisbatan). Buning sababi korporativ kreditlar bo'yicha kredit yo'qotishlari hisobiga ajratilgan zaxiralar edi. Bunday keskin tebranishlar sharoitida boshqaruv hisobchilari va menejment oldida foyda ko'rsatkichini "silliqlash" yoki aksincha, yangi egalik (OTP Group) talablariga moslashtirish uchun zaxiralarni asossiz oshirish yoki kamaytirish vasvasasi paydo bo'lishi mumkin, bu esa ob'ektivlik tamoyilini buzadi.

- Modelni tanlash va parametrlarni belgilashdagi sub'ektivlik.

ECL hisob-kitobida qo'llaniladigan makroiqtisodiy stsensariylar og'irligi, diskontlash stavkalari va "muhim o'sish" mezonlari ko'p hollarda aniq formula bilan emas, balki professional mulohaza bilan belgilanadi. Bu shaffoflikni kamaytirishi va moliyaviy hisobotni manfaatdor tomon foydasiga "moslashtirish" imkonini berishi mumkin.

- Auditor mustaqilligi va manfaatlar to'qnashuvi.

Big Four kompaniyalar nafaqat audit, balki maslahat xizmatlarini ham ko'rsatishi mumkin, bu esa professional skeptitsizmni susaytirish xavfini tug'diradi. Shuningdek, audit xizmati narxining yuqoriligi (Ipoteka Bank kabi banklar uchun milliardlab so'm) auditorlik kompaniyasi va mijoz o'rtasidagi iqtisodiy bog'liqlikni kuchaytirishi mumkin.

- Yangi egalik tuzilmasi sharoitida raqobatlashuvchi standartlar.

OTP Group tarkibiga o'tgandan so'ng Ipoteka Bank bir vaqtning o'zida O'zbekiston Markaziy banki talablari, IFRS standartlari hamda OTP Groupning ichki risk-menejment siyosatiga rioya

qilishi kerak. Bu uch xil institutsional talab o'rtasidagi nomuvofiqlik boshqaruv hisobchilari uchun qaysi standartga ustuvorlik berish borasida etik tanlov muammosini keltirib chiqaradi.

-Hisobot foydalanuvchilarini chalg'itish xavfi.

ROE, ROA kabi ko'rsatkichlarning bir yil ichida sezilarli o'zgarishi (masalan, 2024-yildagi 30,4% ROE dan 2025-yildagi 22,4%gacha) agar bu o'zgarish yetarli darajada izohlanmasa, investorlar va kreditorlarni noto'g'ri xulosalarga olib kelishi mumkin, bu esa to'liq va halol oshkor qilish (full and fair disclosure) tamoyiliga zid keladi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

IFRS 9 standarti kredit risklarini baholashda zamonaviy, kelajakka yo'naltirilgan yondashuvni joriy etgan bo'lsa-da, uning amaliy qo'llanilishi katta darajada boshqaruv hisobchilari va menejmentning professional mulohazasiga bog'liq bo'lib qoladi. Ipoteka Bank OTP Group misolida ko'rib chiqilgan moliyaviy ma'lumotlar 2024-yildagi 1,837 trillion so'mlik foyda va 30,4% ROE dan 2025-yildagi 1,763 trillion so'm va 22,4% ROEgacha bo'lgan dinamika, shuningdek 2024-yil birinchi choragidagi keskin foyda tebranishi IFRS 9 sharoitida moliyaviy natijalarning qanchalik sezgir va sub'ektiv

baholarga bog'liq ekanligini ko'rsatadi.

Big Four auditorlik tashkilotlarining ishtiroki moliyaviy hisobotlarning ishonchliligini oshirishga xizmat qilsa-da, bu o'z-o'zidan etik muammolarni butunlay bartaraf eta olmaydi. Etik xavflarni kamaytirish uchun quyidagi chora-tadbirlar tavsiya etiladi:

- ECL modeli parametrlarini belgilashda korporativ boshqaruv darajasida mustaqil tekshiruv (independent model validation) mexanizmlarini joriy etish;

- boshqaruv hisobchilari uchun IMA va IFAC kabi xalqaro tashkilotlarning etika kodeksini ichki me'yoriy hujjatlarga singdirish;

- audit qo'mitasi va kuzatuv kengashi darajasida ECL bo'yicha "ekspert mulohazasi" tuzatishlarini alohida nazorat qilish;

- moliyaviy hisobotda ECL taxminlari va ularning o'zgarishi sabablarini yanada batafsil oshkor qilish (disclosure) amaliyotini kengaytirish.

Yakuniy xulosa sifatida shuni aytish mumkinki, IFRS 9 sharoitida texnik standartlarga rioya qilishning o'zi yetarli emas. Moliyaviy barqarorlik va investorlar ishonchini ta'minlash uchun boshqaruv hisobi etikasi institutsional madaniyatning ajralmas qismiga aylanishi zarur.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. International Accounting Standards Board. IFRS 9 Financial Instruments. – London: IFRS Foundation, 2024.
2. International Federation of Accountants (IFAC). International Code of Ethics for Professional Accountants (Including International Independence Standards). – New York: IFAC, 2024.
3. Institute of Management Accountants (IMA). Statement of Ethical Professional Practice. – Montvale, NJ: IMA, 2023.
4. Basel Committee on Banking Supervision. Guidelines on Credit Risk and Accounting for Expected Credit Losses. – Basel: Bank for International Settlements, 2020.

5. OTP Group Annual Report 2024. – Budapest: OTP Bank Plc, 2025.
6. Ipoteka Bank OTP Group Annual Report 2024. – Tashkent: Ipoteka Bank OTP Group, 2025.
7. Ipoteka Bank OTP Group Financial Results 2025. – Tashkent: Ipoteka Bank OTP Group, 2026.
8. Ernst & Young. Independent Auditor's Report on the Financial Statements of Ipoteka Bank OTP Group for 2024. – Tashkent, 2025.
https://www.ipotekabank.uz/blog/news/financial_results_2024_uz/
9. Ernst & Young. Independent Auditor's Report on the Financial Statements of Ipoteka Bank OTP Group for 2025. – Tashkent, 2026.
<https://www.ipotekabank.uz/blog/layf/chto-oznachayut-finansovye-rezultaty-banka/>
10. Central Bank of the Republic of Uzbekistan. Tijorat banklari faoliyatini tartibga soluvchi me'yoriy hujjatlar. – Toshkent, 2024.
11. World Bank. Uzbekistan Financial Sector Assessment. – Washington, DC: World Bank, 2023.
12. International Monetary Fund. Republic of Uzbekistan: Financial System Stability Assessment. – Washington, DC: IMF, 2024.
13. Asian Development Bank. Asian Development Outlook 2025: Uzbekistan. – Manila: ADB, 2025

